

משרד החינוך והתרגות - המחלקה לתרבות תורנית

גליונות לעיון בפרשת השבוע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים וחמש

נצנים-וילך (תשכ"ד)

פרק כ"ט

א. למבנה פרקנו:

מכילתא יתרן פרשה ה' "אנכי"
רבי אומר: (שכתוב אנכי ה' אלוקינו בלשון יחיד): להודיע שבחן של ישראל שכשעמדו על הר סיני לקבל התורה השווה כלם לב אחד לקבל מלכות שמים בשמחה.

ולא עוד (כלומר: עוד טעם ל"אלוקינו" לשון יחיד) אלא שהיו ממשכנין עצמן זה על זה, ולא על הנגלות בלבד. נגלה הקב"ה עליהם לכרות עמם ברית אלא אף על הסתרים. אמרו לו: "על הגלויים אנו כורתים ברית עמך, ולא על הסתרים. שלא יהא אחד חוטא בסתר, ויהא הצבור מתמשכן". שנאמר: "הנסתרות לה' אלוקינו והנגלות לנו ולבנינו".

רש"י דב' כ"ט כ"ח ד"ה הנסתרות לה' אלוקינו
ואם תאמר: "מה בידנו לעשות, אתה מעניש את הרבים על הרהורי היחיד, שנאמר (שם פסוק י"ז) "פן יש בכם איש וגו'" ואחר כך (שם פסוק כ"א) "וראו את מכות הארץ ההיא", והלא אין אדם יודע סמוכותיו של חברו!" אין אני מעניש אנכם על הנסתרות, שהן לה' אלוקינו והוא יפרע מאותו יחיד, אבל הנגלות לנו ולבנינו לבער הרע מקרבנו ואם לא נעשה דין בהם יענשו את הרבים.

נקוד על "לנו ולבנינו" לדרוש שאף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן, משקבלו עליהם את השבועה בהר גריזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה.

הרכסים לבקעה לפסוק כ"א ד"ה ואמר הדור האחרון:
קרוב לשמוע כי עתה חזר על ענין של מעלה בדברי התוכחות, שאחר שכלו כולש נאמר (דב' כ"ט א') "ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם: "אתם ראיתם..."
ואמר להם כל הענין בדבור אחד ומקושר, עד (כ"א) "ואמר הדור האחרון".
וממנו ואילך מוטב הענין אל דברי התוכחה הקשים, שבבא להם חורבן הארץ על חטאם.

ועל זה "אמר הדור האחרון בניכם... על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת". שאם הוא מחובר לשלפניו (פסוק י"ז) "פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבנו פונה היום מעם ה'..." הרי עליו אמר "והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל" - אותו הרשע לבד יבדיל לרעה מכולם, והם יגורו בשלום ובטובה.

1. מהו הקשי במבנה פרקנו ובקשור פסוקיו שאותו מיישב בעל רכסים לבקעה?
2. המסכים בעל רכסים לבקעה בתפישת מבנה הפרק לתפישתו של רש"י אם לא?
3. הסבר, האם דברי משה במדבר ט"ז/סותרים את רעיון הערבות הנאמר לפי פרושו של רש"י בפסוק האחרון של פרקנו?
4. רמז לרעיון הערבות מצאו חז"ל כבר בתוכחה של בחוקותי (ויקרא כ"ו), באיזה פסוק?
5. אולם שם מפרש רש"י את הפסוק לפי דעת חז"ל זו (= רעיון הערבות) כמדרש, ואלו לפי פשוטו אין הוא מפרש את הפסוק ההוא כמדבר בערבות. מדוע אין זה לדעתו פשוטו של המקרא ההוא?

ב. י"א לעברך בברית ה' אלוקיך...
י"ב למען הקים אותך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלוקים
מלאכת מחשבת (ר' משה חפץ)

... כי כאשר קבלנו עול מלכות שמים פתם אחת בלב שלם ובנפש חפצה, אין לנו עוד רשות לחזור בנו ולהנחם, כי ה' אלוקינו קנא ונוקם... והוא יהיה לנו לאלוקים לעולם ועד - אף בעל כרחנו על אפנו ועל חמתנו.

1. מהו הרמז בסגנון פסוקינו לרעיונו זה?
2. היכן נמצא רעיון זה בפרקנו מלבד בפסוקים דלעיל?

ג. כ"ז ויתשפ ה' מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול, וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה.

משנה סנהדרין פרק י' משנה ד'

עשרת השבטים (רש"י: שהגלה סנחריב - מלכים ב' י"ח - וינחם בחטא ובחבור נהר גוזן וערי מדי) אין עתידין לחזור, שנאמר "וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה" - מה היום הזה הולך ואינו חוזר, אף הם הולכים ואינם חוזרים. דברי ר' עקיבא.

ר' אליעזר אומר: מה היום מאפיל ומאיר, אף עשרת השבטים שאפל להם כך עתיד להאיר להם.

- א 1. מהי הראיה מפסוקנו שהמדובר בעשרת השבטים?
- אא 2. האם תופשים התנאים האלה את סבנה פרקנו כפי שתופשו רש"י (לעיל בשאלה ה"א): או כפי שתופשו בעל רכסים לבקעה?
- 3. מה ההבדל בין ר"ע לר"א בפירושו המלה "יום" בפסוקנו?
- א 4. התוכל לפרש "כיום הזה" לפי פשוטו של מקרא, שלא כמדרש התנאים לעיל?

ד. שאלות ברש"י

1) ס' ד"ה אתם נצבים: מלמד שכנסם משה לפני הקב"ה ביום מותו להכניסם בברית.

הרא"ם מקשה על דברי רש"י:

מבא ליה לרש"י שכנסם, דלמא על מצבם שהיו חונים סביב הארון הוא דקאמר, כי הלויים חונים סביב הארון והד' דגלים סביבם, נמצא שהאנשים הנשים והספר חונים סביב הארון, ולא שכנסם במקום אחד?

ר' מרדכי יפה: לבוש האורה: מואמר רש"י "מלמד שכנסם", משמע ולא דוקא מכח סברא לימד רש"י זה, ד"מלמד" משמע שיש כאן מלה או תיבה שלמד ממנו זה, מחמת יתור או מחמת משמעות לשונו.

ונראה לי שלומד רש"י זה מדכתיב "נצבים" בדגש בצד"י, שמשמעותו הוא לשון בפעל, כאלו כתיב "נצב על ידי אחרים" ואינו מן הקל, שמשמעו שבאו בעצמם לכאן ונשארים עומדים לשמוע דבריו של משה.

ועוד: אם היה קל, היה לו לומר "אתם עומדים היום לפני...". כמו שאמר בסמוך (פסוק י"ד) "את אשר ישנו פה עמנו עומד היום", ולא אמר "נצב היום".

ועוד: "נצב" לשון הזמנה הוא משמע, כדכתיב (שמות ל"ד ב) "ונצבת לי שם על הצור" - היה מזומן לי.

ר' יששכר בער איילנברג: צידה לדרך: (לדברי ר' מרדכי יפה שהובאו לעיל):

ואחרי הקידה וההשתחויה, אומר אני אחר אלף מחילות: לא זו העיר ולא זו הדרך, *שהרי מצינו "נצבים" בדגש תוך הצדי"ק שפרשו נצבים מעצמם ולא על ידי כנוס מאחרים כלל ועיקר, כמו (בראשית י"ח) "שלשה אנשים ניצבים עליו" וכמו (בר' מ"ה) "להתאפק לכל הנצבים עליו"... וכאלה רבים לאין מספר.

ועוד קשה, איך כתב (בעל לבוש האורה) "אם היה מן הקל היה לו לומר "אתם עומדים היום" כמו שאמר בסמוך (י"ד) "פה עמנו עומד היום" ולא אמר "ניצב היום". הלא לא אמר (פ' י"ד) "עומד היום" אלא מחמת זה "הנצבים" (= של פסוקנו), אם כן למה לא אמר שם (י"ד) "את אשר פה עמנו נצב היום", כלשון (ס') "אתם ניצבים"? אלא ודאי שאין קפידא בין לשון "נצבים" ובין לשון "עומדים"!!

(* על פי מלכים ב' ר' י"ס)

- 1. איזה משני חלקי הבקורת של בעל צידה לדרך על דברי בעל הלבוש אתה מקבל? נמק תשובתך!
- 2. איזה משני חלקי הבקורת של בעל צידה לדרך אתה דוחה? נמק תשובתך!
- אא 3. התוכל ליישב קושיית הרא"ם על דברי רש"י שלא כישונו של בעל לבוש האורה?

2) י"ב ד"ה למען הקים אותך היום לו לעם: כל כך הוא נכנס למרוח למען קיים אותך לפניו לעם.

אא (א) מה קשה לו?

(ב) מה ראה רש"י לכתוב במקום "הקים" - קיים, מה תיקן בזה?